

Risale-i Nur'daki İktisat ve Hukuk Prensipleri Çerçevesinde Faizle Mücadele

Talha FIRAT

Arş. Gör., Düzce Üniversitesi

Özet

Bir süredir ekonomik problemlerle yüzleşen Türkiye'de, bu durumdan çıkışın ne olacağı ile ilgili başta siyaset ve ekonomi çevreleri olmak üzere kamuoyunda farklı tartışmalar yaşanmaktadır. Sorunlar genel olarak işsizlik, pahalılık, yüksek döviz kuru ve faiz etrafında tartışılırken bunların sebep ve çözümleri ile ilgili farklı görüşler ortaya atılmaktadır. Bu çalışmada Risale-i Nur'daki iktisat prensipleri ve iktisat bilimi çerçevesinde genel anlamda Türkiye'nin ekonomik sorunlarının sebepleri ve çözüm önerileri üzerinde durulacaktır. Bunun yanında faiz başta olmak üzere, işsizlik ve enflasyon gibi ekonomik sorunları geride bırakmış olan ve Risale-i Nur'da din-i hakikiyi arama çabasında örnek gösterilen İskandinav ülkeleri ve Batı'nın ilim ve tekniğini alarak ahlak-ı seyyiesini uzak tuttuğu ifade edilen Japonya gibi örneklerden bahsedilerek, bu ülkelerin ekonomik başarılarının da örnek alınması gerekliliğinden hukuk ve ekonomik kalkınma ilişkisi bağlamında bahsedilecektir.

Anahtar Kelimeler: Risale-i Nur, iktisat, hukuk, faiz, kur, enflasyon

---

Abstract

In Turkey, which has been facing economic problems for a while, there are different discussions in public, especially in the political and economic environments, about what will be the way out of this situation. The problems are generally discussed around unemployment, cost of living, high exchange rate and interest rate, while different opinions are expressed about their causes and solutions. In this study, within the framework of economic principles and economic science in *Risale-i Nur*, the causes of Turkey's economic problems and solutions will be discussed in general terms. In addition, countries mentioned in the *Risale-i Nur*, such as Scandinavian countries, which exemplified in the effort to search for a true religion, and Japan, which is said to have kept their bad character away from them by taking the science and technology of the West, have left behind economic issues such as high interest, unemployment and inflation, need to take the economic achievements of these countries as an example will be mentioned in the context of the relationship between law and economic development.

Key Words: *Risale-i Nur*, economics, law, interest, exchange rate, inflation

Giriş

Kainatta eşyanın yaratılışının ekseriyetle, unsurların bir araya getirilmesi suretiyle, sebep-sonuç ilişkisi içerisinde tedrici olarak gerçekleştiği görülmektedir (Nursi, Asa-yı Musa: 276). Allah (c.c.)'i eserleri ve fillerinden yola çıkarak isim ve sıfatları ile tanımadaki bilim önemli bir görevi üstlenmektedir (Nursi, Sözlür: 415). Bunun yanında dünyadaki hadiseleri ve gelişmeleri tanımlamada, bunlara yol açan etkenleri, bir birbiri ile ilişkisini ve bu ilişkinin getirdiği sonuçları anlamaya çalışmak da bilimin konusu içerisine girmektedir. Allah (c.c.)'in koyduğu kevnî kanunların anlaşılmasında fen bilimleri kadar sosyal bilimlerin de payı bulunmaktadır. Post-pozitivist bakış açısıyla tüm bilimlerin ve disiplinlerin Allah(c.c.)'in koyduğu kanunlar içerisinde bir bütünlükleri ve birbirleri ile ilintileri vardır. Her bir bilim bir bütünün parçası ve birbiri ile ilişki içerisinde (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 29). Burada iktisat bilimi de bu bütünlüğün haricinde değildir. Makro ve mikro ölçekte bazı konuların açıklanmasında diğer disiplinlerle bağlantılı olarak iktisat biliminin de çok önemli bir yeri bulunmaktadır.

Yukarıda bahsedildiği gibi bir bilimi diğer bilimlerden bağımsız olarak ele almak mümkün değildir. Bir bilimin birçok bilimle ilişkisi bulunmaktadır. Makro ve mikro ölçekte ekonomi konularını ele alırken bunu diğer bilimlerle ilişkilendirmeden açıklamak mümkün değildir. Burada özellikle hukuk alanı öne çıkmaktadır. Elbette ekonominin siyaset, uluslararası ilişkiler, sosyoloji, psikoloji, coğrafya, jeopolitik vb. gibi birçok disiplinle ilişkisi vardır ve bu açılardan da değerlendirilebilir (Eren, 2018:101). Fakat burada hukukun ekonomiyi şekillendirmede çok önemli bir payı olduğu için ve konuyu belirli bir çerçevede tutmak amacıyla sadece iktisat ve hukuk çerçevesinde ekonomi meseleleri ele alınacaktır.

Bu çalışmada Türkiye'de son dönemlerde yaşanan ekonomik gelişmelerin analizi ve çözüm önerileri Risale-i Nur'daki iktisat ve hukuk prensipleri açısından ele alınmaya çalışılmıştır. Bu makalenin yazılma amaçlarından birisi Risale-i Nur'daki iktisat prensiplerinin sadece mikro ölçekte bireyler için değil aynı zamanda makro ölçekte kamu ve ülke ekonomisi için de uygulanabilir olması ve uygulanması gerekliliğidir. Bir diğer amaç Risale-i Nur'da "Kur'an'a şiddet-i ihtiyacı hissetmekte İsveç, Norveç, Finlandiya'dan geri kalmamak size elzemdir" (Nursi, Emirdağ Lahikası: 376) ve "kesb-i medeniyette Japonlara iktida bize lâzımdır"(Nursi, Eski Said Dönemi Eserleri: 175) gibi ifadelerle örnek gösterilen ülkelerin ekonomi alanındaki başarılı uygulamalarının da Türkiye tarafından örnek alınması gerekliliğidir. Bu noktada bahsi geçen ülkelerin ekonomik ve demokratik seviyeleri ile ilgili bazı veriler paylaşılacaktır. Bunun dışında bu ülkelerin ekonomik ve politik yapıları ile ilgili detaylı bilgi verilmeden, Risale-i Nur ve uluslararası standartlar çerçevesinde ekonomik gelişim ve faizle mücadele konularında nasıl örnek alınabilecekleri ile ilgili öneriler paylaşılacaktır.

Bu çalışmada Risale-i Nur ve iktisat prensipleri çerçevesinde birey ve devletin borç ve faiz sarmalına düşmeden ekonomi yönetimlerini nasıl

*"Kur'an'a
şiddet-i ihtiyacı
hissetmekte
İsveç, Norveç,
Finlandiya'dan
geri kalmamak
size elzemdir"*

“Ey evliya-i umûr! Tevfik isterseniz, kavânin-i âdetullaha tevfik-i hareket ediniz. Yoksa tevfigsizlik ile cevab-ı red alacaksınız.”

yapabilecekleri anlatılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın kapsamındaki konuların basit bir şekilde anlaşılabilmesi için ekonomi yönetiminde birey ve devlet üzerine yoğunlaşmıştır. Özel sektörün ekonomi yönetimi ve finansman konularının nispeten daha geniş ve karmaşık olmasından dolayı bu konuya çalışmada yer verilmemiştir. Özel sektörün ekonomi ve finansman yönetimi ile ilgili olarak diğer çalışmalardan yararlanılabilir. Faizsiz borçlanma ve finansman konusunda alternatif çözümler için diğer çalışmalara bakılabilir. (Yıldız, 2017)

1. Faizle Mücadelede İktisat Biliminin Adımlarını Takip Etmenin Önemi

Risale-i Nur'da ifade edildiği gibi dünya hikmet, ahiret ise kudret alemi olarak yaratılmıştır. Münkirleri ilzam ve müminlerin şiddetli ihtiyaç durumları gibi sebeplerden ötürü insanlara gösterilen mucizeler gibi olağanüstü haller dışında Allah(c.c.)'ın insanlığa gönderdiği peygamberlerin kendi yaşantıları ve insanlara gösterdikleri hal ve tavırları kainattaki fitri kanunlara uygun şekilde olmuştur. Allah (c.c.)'ın her şeyi bir gerekçe, fayda ve amaç doğrultusunda yaratmasını ifade eden hikmet-i Rabbaniye ve Allah(c.c.)'ın irade ve dilemesini ifade eden meşiet-i Sübhâniye ile tesis edilen âdetullah kanunlarına herkesten ziyade Hz. Peygamber (asm)'in riayet ve itaat ettiği görülmektedir. Böylelikle insanlığa toplumsal ve şahsi hayattaki prensipleri öğreterek Allah (c.c.)'ın kainatta koyduğu hikmet-i ilahiye ve yaratılış kanunlarına itaat ve riayet etmenin önemini göstermiştir (Nursi, Lem'alar: 85). Burada Hz. Peygamber (asm), tüm insanlığa muktedâ ve imam ve rehber olarak insanlığın sadece ahiret hayatlarının kurtuluşu için değil, dünya hayatında da tekamül ve muvaffakiyeti için gönderildiğinden, Allah(c.c.)'ın kavânin-i meşietine itaat etmeleri ve desâtir-i hikmetine tevfik-i hareket etmeleri gerektiğini göstermek için herkesten çok âdetullah kanunlarına riayet etmiştir (Nursi, Lem'alar: 228).

“Ey evliya-i umûr! Tevfik isterseniz, kavânin-i âdetullaha tevfik-i hareket ediniz. Yoksa tevfigsizlik ile cevab-ı red alacaksınız”(Nursi, Eski Said Dönemi Eserleri: 56). Said Nursi'nin bu ifadesinin fen ve sosyal bilimler olmak üzere bütün meselelerin çözümünde geçerliliği bulunmaktadır. Bu çözümler için bir araç konumunda bulunan ve kâinatı, tabiatı, toplumu ve insanı mana-i harfi ile tanımamızı sağlayan bilimlerden faydalanmanın büyük önemi vardır. Sosyal bilimlerin bir dalı olan iktisat biliminin amaçlarından birisi de sebep sonuç ilişkisi içerisinde gerekli adımları atarak ortaya çıkan sorunlara çözüm bulmaktır (Eğilmez, 2019). Elbette buradaki nedensellik ilişkisi zahiridir. Sebeplere bir tesir ve önem atfetmeden, sebep ve neticenin Allah(c.c.)'tan geldiğini kabul ederek, sebeplere riayet ederek neticeyi Allah'tan beklemek gerekmektedir. Allah(c.c.)'ın koyduğu kevnî kanunlara göre diğer bilimlerde sebepler dairesinde hareket edilmesi gerektiği gibi iktisat biliminde de sebeplere riayet edilmelidir.

Ekonominin kendi kurallarına uyulması gerekliliği sözü çoğu zaman gayr-i İslami ve gayr-i ahlaki olarak algılanmaktadır. Fakat ekonomideki

sorunların çözümü hukuk, siyaset bilimi, sosyoloji, psikoloji ve benzeri diğer disiplinler ile ilişkisi hesaba katılarak yine ekonomi bilimi içerisinde aranmalıdır. Yüksek borçluluk ve faiz gibi sorunların, ekonomi ve hukukta gerekli adımların atılmamasından kaynaklandığı gözden kaçırılmamalıdır (Eğilmez, 2015).

2. Cari Açık-Döviz Kuru-Enflasyon-Faiz İlişkisi

İhracat-ithalat dengesinde ihracat aleyhine dengesizlik bulunması, makro ölçekte ödemeler dengesinde açık bulunması ülkeden döviz çıkışının döviz girişinden daha fazla olduğu anlamına geleceği için ülke içindeki döviz miktarını azaltıcı bir durum ortaya çıkacaktır. Döviz miktarının azalması sebebiyle ülke içi döviz arzının dövize olan talebi karşılayamaması sebebiyle dövizin değerinin artmasına neden olmaktadır. Döviz fiyatlarının artması döviz vererek dışarıdan ithal ettiğimiz mamül, yarı-mamül ve hammaddelerin fiyatının artmasına ve bundan dolayı kullandığımız ürün ve hizmetlerin fiyatının yükselmesine sebep olmaktadır. Fiyatlardaki genel artış şeklinde tanımlanan enflasyon ise yukarıda bahsedilen tüm bu sürecin sonunda meydana gelmektedir (İşcan ve Kaygısız, 2019: 583-584). Enflasyonu frenlemek için ülkelerin merkez bankaları faiz oranlarını yükselterek ve piyasadan paranın çekilmesini sağlayarak talebi baskılamaya çalışır. Fakat yukarıdaki açıklamada da görüldüğü üzere enflasyonun sebebi talepten olmayıp maliyetlerden kaynaklandığı için faiz artışları istenen sonucu vermemektedir. (Özdemir ve Akgül, 2018:154)

Talepten kaynaklanmayan enflasyon artışlarında faiz artırımına giderek enflasyonu düşürmeye çalışmak yerine enflasyonun maliyet boyutunu dikkate alarak döviz fiyatlarının düşürülmesi amaçlanmalıdır. Bunun yolu ise ülke içi döviz miktarının artmasından geçmektedir. (Karacan, 2010:88) Ülkeye döviz getirmenin yöntemi olarak genel anlamda iki alternatiften bahsetmek mümkündür. Birincisi ihracat, hizmet, yatırım, transferler vb. yoluyla ülkeye döviz kazandırmak, ikincisi ise dışarıdan finansman sağlayarak borç yoluyla ülkeye döviz girişi sağlayarak ülke içi döviz miktarını arttırarak döviz fiyatlarını düşürmektir (Eğilmez, 2013).

Buradan kısaca şöyle bir sonuç ortaya çıkar ki; yüksek cari açık, ihracat veya dış borçla finanse edilemezse döviz kurunun artışını, döviz kurunun artışı ithal, ara malı ve mamüllerin fiyatını yükseltmesi sebebiyle enflasyon artışını, yüksek enflasyon ise talebi baskılamak ve cari açığı kapatmak amacıyla dış yatırımcıdan kredi yoluyla döviz çekmek için beraberinde faiz artışını getirmektedir (Eğilmez 2013). Said Nursi, faizin bütün ahlak-ı rezilenin sebebi olduğunu ifade etmiştir (Nursi, Eski Said Dönemi Eserleri: 589). Diğer yandan faiz, bireysel ve devlet düzeyinde ekonominin iyi yönetilmemesinin, gelir-gider dengesizliğinin, aşırı harcamanın, israf, hırs ve kaanaatsizliğin de sonucudur.

Döviz fiyatlarının artması döviz vererek dışarıdan ithal ettiğimiz mamül, yarı-mamül ve hammaddelerin fiyatının artmasına ve bundan dolayı kullandığımız ürün ve hizmetlerin fiyatının yükselmesine sebep olmaktadır.

Zaruri olmayan
ihtiyaçların
kısılması
yoluyla gelir
gider açığının
kapatılması borç
ve faiz riskine
girme ihtimalini
azaltır.

3. Faize Giden Süreci Kesmek: Risale-i Nur'daki İktisat Prensipleri Aşamalarını İzlemek: Birey ve Devlet Seviyesinde İnceleme

Bireysel açıdan bakıldığında iktisatsızlık ve kanaatsizliğin insanı tembelliğe, hırsla ve aç gözlülüğe götürdüğü, bunun ise borç ve faize gidecek bir sürece yol açtığı görülmektedir. Aynı şekilde makro ölçekte ülke ekonomilerinde görülen kötü yönetim, israf, yolsuzluk gibi durumların yanında gelirden fazla harcama yapmak yani ithalatın ihracattan fazla olması nedeniyle oluşan cari açık, ülkeleri bu açığı kapatmak için borç almaya ve dolayısıyla faize sürüklemektedir. Bu noktada birey ve devlet düzeyinde yerine getirilmesi gereken en önemli husus, gelir-gider dengesinin sağlanmasıdır. Bireysel ve devlet düzeyinde gelir ve gider arasında gelir aleyhine olan mesafenin kapatılmasına yönelik dört çözüm seçeneği aşağıda sıralanmaktadır:

1. Masrafları kısmak: İsrافی engellemek ve kanaat etmek, giderleri azaltmada ve bütçe dengesini sağlamada çözümlerden biridir. Said Nursi, su-i istimalatla hâcât-ı gayr-ı zaruriyenin hâcât-ı zaruriye hükmüne geçtiğini belirtmiştir (Lem'alar s.146). Zaruri olmayan ihtiyaçların kısılması yoluyla gelir gider açığının kapatılması borç ve faiz riskine girme ihtimalini azaltır. Devlet seviyesinde bakıldığında ise ithalatın azaltılması ile cari açığın kapatılması mümkündür. Fakat makro ölçekte bu konunun daha karmaşık ve kronikleşmiş bazı sorunlar içerdiğini belirtmek gerekir. İmalat sektöründeki ürünlerin üretiminde girdi olarak kullanılan ithal ara malı oranının %70 oranlarında olması (TÜİK, 2020) ve petrol ve doğalgaz gibi enerji ürünlerinin ithalat yoluyla sağlanması zorunluluğu gibi sebepler yüzünden tüketim ürünleri haricinde ithalatın düşürülmesinde zorluklarla karşılaşıldığı görülmektedir. Burada yapılabilecek en uygun seçenek maliyet, vergi, satış fiyatı gibi kriterler göz önüne alınarak ülke içinde üretilebilecek ithal ürünleri tespit edip bunların üretimi için teşvikler sağlanmasıdır (Eğilmez, 2020).

2. Gelirleri arttırmak: Bireysel açıdan bakıldığında meşru ve helal yoldan insanların gelirlerini arttırmaya çalışmaları gelir gider dengesizliğini düzeltmek için bir yöntemdir. Böylelikle harcama ve giderler karşılanmaktadır. Fakat Said Nursi'nin ifade ettiği gibi bu zamanda sadece para kazanmaya yönelik bir çabanın karşılığında iman, ahlak, haysiyet ve hizmet-i Kur'aniye'ye çalışmakta kullanılabilecek zaman gibi çok önemli değerlerin kaybedilmesi gibi tehlikeler de söz konusudur.

Evet, ehl-i dünya, hususan ehl-i dalâlet, parasını ucuz vermez, pek pahalı satar. Bir senelik hayat-ı dünyeviyeye bir derece yardım edecek bir mala mukabil, hadsiz bir hayat-ı ebediyeyi tahrip etmeye bazen vesile olur. O pis hırsla, gazab-ı İlahîyi kendine celb eder ve ehl-i dalâletin rızasını celbe çalışır (Nursi, Mektubat: 710).

Ey kardeşlerim! Eğer ehl-i dünyanın dalkavukları ve ehl-i dalâletin münafıkları, sizi, insanîyetin şu zayıf damarı olan tamah yüzünden yakalasalar, geçen hakikati düşünüp, bu fakir kardeşinizi numune-i imtisal ediniz. Sizi

bütün kuvvetimle temin ederim ki, kanaat ve iktisat, maaştan ziyade sizin hayatınızı idame ve rızkınızı temin eder. Bahusus size verilen o gayr-ı meşru para, sizden, ona mukabil bin kat fazla fiyat isteyecek. Hem her saati size ebedî bir hazineyi açabilir olan hizmet-i Kur'âniyeye sed çekebilir veya fütur verir. Bu öyle bir zarar ve boşluktur ki, her ay binler maaş verilse, yerini dolduramaz (Nursi, Mektubat: 710-711).

Yukarıda bahsedildiği gibi daha çok kazanma hırsı karşılığında çok pahalı bir parayı alma riski vardır. Bu yüzden iktisat ve kanaat düsturunun daha kolay, selâmetli, kısa ve tehlikesiz olduğu ifade edilmektedir.

Evet, iktisat etmeyen, zillate ve mânen dilencilige ve sefaletе düşmeye namzettir. Bu zamanda isrâfâta medar olacak para çok pahalıdır. Mukabilinde bazen haysiyet, namus rüşvet alınıyor. Bazен mukaddesât-ı diniye mukabil alınıyor, sonra menhus bir para veriliyor. Demek, mânevî yüz lira zararla maddî yüz paralık bir mal alınır (Nursi, Lem'alar: 358).

Ülke ekonomisi düzeyinde bakıldığında ise ödemeler dengesini sağlamanın diğer bir yolu ihracatın artması ile ülkeye döviz girişinin sağlanmasıdır. Bu yolla döviz açığını ve döviz borcunu finanse etmek için dışarıdan borç para bulma ve faiz ödeme durumundan da kaçınılmış olunur.

3. Tasarrufları kullanmak: Üçüncü olarak borç ve faiz aşamasına gelmeden önce gelir gider açığını kapatmak için kullanılabilir bir diğer yöntem ise tasarrufların kullanılmasıdır. Aniden beliren, öngörülemez ve gelirlerin yeterli olmayacağı durumlarda ortaya çıkabilecek masraflar, harcamalar ve giderlerin, borç alma yoluna gitmeden eldeki tasarruflarla karşılanması mümkündür.

Darü'ül-Hikmeti'îl İslamiyede aldığım maaştan çoğunu, o zaman yazdığım kitapların tab'ına sarf ettim; az bir kısmını hacca gitmek için sakladım. İşte o cüz'î para, iktisat ve kanaat bereketiyle on sene bana kafi geldi ve yüz suyumı döktürmedi. Daha o mübarek paradan biraz var (Nursi, Tarihçe-i Hayat: 350).Yukarıda Said Nursi'nin ifade ettiği ve kendi hayatında da uyguladığı gibi tasarruf, iktisat ve kanaat ile ihtiyaçların ve giderlerin karşılanabileceği görülmektedir.

Bireyler gibi devletler de acil durumlarda ve ihtiyaç zamanlarında ortaya çıkan giderleri karşılayabilmek için belirli miktar kaynağı hazır bulundurmalıdır. Devletler, doğal afet, yangın, savaş, salgın gibi öngörülmesi nispeten zor olan ve acil paraya ihtiyaç duyacağı olağanüstü durumlarda, dışarıdan borç bulmak yerine ülke birikimlerini kullanmaları mümkündür. Aynı zamanda yatırım için ülkenin iç tasarruflarının bulunması gerekmektedir. Ülkelerin yeteri kadar iç tasarrufa sahip olmaması yatırım için dış kaynak aramasına neden olmaktadır. Dışarıdan alınan borçlar ihracata konu olan sektörlerde verimli şekilde kullanılmazsa fon ihtiyacını karşılamak için daha fazla dış borç alımına yol açar. Yani dışarıdan alınan dövizler ihracat yoluyla döviz getirecek üretim alanlarında harcanmazsa, alınan borçları ödemek için daha fazla dış borç alımına gidilecektir. Böylece dış borç ve faiz oranları artmış olacaktır. (Sever ve Mızrak, 2019:269)

Bireyler gibi devletler de acil durumlarda ve ihtiyaç zamanlarında ortaya çıkan giderleri karşılayabilmek için belirli miktar kaynağı hazır bulundurmalıdır.

Ülkeye gelen yabancıların bu yatırımlarının uzun vadeli ve kalıcı olmasından dolayı ülke için gelir, üretim ve istihdam anlamı taşımaktadır.

4. Borç/Finansman: Yukarıda bahsedilen üç aşamada gerekli adımların atılmaması, gelir gider açığını kapatmak ve bütçe dengesini sağlamakta kullanılan son aşama olan borçlanma ve bu yolla faiz ödeme durumuna sebep olmaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse hem mikro hem de makro ölçekte ekonomi yönetiminin iyi yapılamamasının bir sonucu olarak faiz problemi ile karşılaşmaktadır. Yani, burada faiz, ekonomide hem bireysel anlamda hem ülke anlamında bütçe dengesizliğinin sonucu olarak ortaya çıkan borçlanmanın getirdiği bir durumdur.

Bireysel açıdan nispeten uygulanabilir olarak görülse de devlet seviyesinde bakıldığında on yıllar boyunca oluşan kronik sorunlara kalıcı çözümler getirmek ve yukarıdaki ilk üç maddeyi yerine getirmek için “ekonomik yapısal reformlar” a ihtiyaç vardır (Eğilmez, 2020). Burada şunu ifade etmek gerekir ki, yukarıda bahsedilen cari dengenin sağlanması için ortaya konulan alternatiflerin kısa vadede gerçekleşmesi çok mümkün değildir. Ülkenin sahip olduğu kaynaklar ve imkânlar sebebiyle birkaç yıl içerisinde ihracatı hızlı bir şekilde arttırması veya enerji veya ara malı ihtiyacı gibi bazı kronikleşmiş dış bağımlılıklar nedeniyle ithalatın hemen düşürülmesi gerçekçi bir durum değildir.

Peki kısa vadede döviz girişi sağlayacak, hem döviz kurunu hem enflasyonu hem faizi hem de işsizliği düşürmek için ne gibi çözümlere başvurmak gerekir? Bu çözümler aşağıda sıralanmaktadır:

a. Sabit Sermaye Yatırımı: Bu kavram fabrika, tesis, teçhizat, makine gibi üretim sürecinde kullanılan varlıkları tanımlamak için kullanılmaktadır. Ülkeye gelen yabancıların bu yatırımlarının uzun vadeli ve kalıcı olmasından dolayı ülke için gelir, üretim ve istihdam anlamı taşımaktadır. Bundan dolayı dışarıdan gelecek yatırımlar arasında en çok istenilen yatırım çeşididir. (Karacan, 2010:76) Fakat bu yatırımlar çok uzun vadeli bir süreci kapsayacağı için bu yatırımların gelmesi o ülkenin sunduğu ekonomik avantajların yanı sıra politik ve hukuki alanda güvenilir ve öngörülebilir olması ile de yakından alakalıdır. Güvenilirlik ve öngörülebilirlik ise bağımsız hukuk sistemi ile mümkün olmaktadır. (Dilber ve Nur, 2017: 39)

b. Portföy İşlemleri: Burada döviz girişi yabancıların hisse senedi veya kısa vadeli borç senedi (tahvil, bono vb.) alımları ile sağlanmaktadır (Eğilmez, 2018).

c. Borçlanma: Türk bankalarına açılan kısa vadeli krediler, reel sektöre açılan kısa vadeli krediler ve yabancıların Türkiye’deki bankalarda açtığı mevduat hesaplarını içerir.

Yukarıdaki son iki madde “sıcak para” olarak da ifade edilen likidite bolluğunu getirerek ülkelere bir ferahlama sağlar. Sıcak para kısa vadede ekonomide bir rahatlama getirebilir fakat riskleri vardır. Kredi, portföy yatırımı ya da faizli getirilere yatırım gibi yatırımlarda en küçük bir risk olduğunda, politik veya ekonomik dalgalanma yaşandığında yabancıların paralarını alıp ülkeden çıkma ihtimalleri yüksek olduğu için ülke ekonomilerinde kırgınlığı arttırır. (Tanrıöven ve Kurt Cihangir, 2016:3)

4. Gelişmiş Ülkelerin Faizle Mücadelesi: İskandinav Ülkeleri ve Japonya Örnekleri

Risale-i Nur'da din-i hakikiyi arama çabasında örnek gösterilen İskandinav ülkeleri ve Batı'nın ilim ve tekniğini alarak ahlak-ı seyyiesini uzak tutmada misal verilen Japonya gibi ülkelerin ekonomik gelişmişlikleri ve sıfır seviyelerindeki faiz oranları ile ekonomik alandaki başarılı adımlarının da örnek alınması ve ekonomik başarılarına zemin hazırladığı görülen siyaset ve yönetim modellerinin de dikkatle incelenmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.⁽¹⁾

Bu asrın Kur'an'a şiddet-i ihtiyacı hissetmekte İsveç, Norveç, Finlandiya'dan geri kalmamak size elzemdir. Belki onlara ve onlar gibilere rehber olmak vazifenizdir (Nursi, Emirdağ Lahikası: 376).

Kesb-i medeniyette Japonlara iktida bize lâzımdır ki, onlar Avrupa'dan mehasin-i medeniyeti almakla beraber, her kavmin mâye-i bekası olan âdât-ı milliyelerini muhafaza ettiler. Bizim âdât-ı milliyemiz İslâmiyette neşvünema bulduğu için, iki cihetle sarılmak zaruridir (Nursi, Eski Said Dönemi Eserleri: 175).

Risale-i Nur'da yer alan; Kur'an hakikatlerini aramada örnek gösterilen İsveç, Norveç ve Finlandiya ile medeniyetin zunub ve mesavisine set çekip mehasinlerini uygulamaları ile hüsn-ü misal olarak gösterilen Japonya'nın ekonomi ve demokratik gelişim ile ilgili verileri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. İsveç, Norveç, Finlandiya ve Japonya'nın Ekonomik ve Demokratik Gelişimleri İle İlgili Veriler⁽²⁾

Ülkeler	Kişi başına düşen milli gelir	Cari denge	Cari Denge- nin GSYİH Oranı	Devlet tahvili faizleri (10 yıllık)	Enflasyon	MB1 Faiz oranları	Demokrasi İndeksi Sıralaması	Rejim Türü
Norveç	92556 \$	10 milyar \$	%1.9	%1.51	%2.7	%0.0	1	Tam Demokrasi
İsveç	57975 \$	28.2 milyar \$	%5.2	%0.33	%1.8	%0.0	3	Tam Demokrasi
Finlandiya	49241 \$	2.2 milyar \$	%0.8	%-0.02	%2.2	%0.0	6	Tam Demokrasi
Japonya	49188 \$	165.8 milyar \$	%3.3	%0.05	%-0.1	%-0.1	21	Tam Demokrasi

Kaynak: *tradingeconomics.com, knoema.com, financialtribune.com, democracy-index-2020*

Burada dikkate değer konulardan bir tanesi de ülkelerin ekonomik gelişmişlikleri ile demokratik gelişimleri arasındaki ilişkidir. Aradaki ilişki incelendiğinde ekonomik kalkınma ve faiz oranları ile demokrasileri arasında olumlu bir ilişki olduğu görülmektedir. Yukarıda verilen Tablo 1'de Norveç, İsveç, Finlandiya ve Japonya'nın bazı ekonomik verilerine ek olarak

1 Burada dikkat çekici olan durum şudur ki; Risale-i Nur'da yaklaşık yüz sene önce Osmanlı Devleti ve daha sonra Türkiye Cumhuriyeti için örnek gösterilen ülkelerin aradan neredeyse bir asır geçmiş olmasına rağmen halen Kur'an hakikatlerini aramada, hukuk, adalet ve ekonomik gelişim noktalarında Türkiye ve Müslümanlar için örnek konumda olmasıdır. Bu ise yirminci yüzyılın ilk yarısında yazılmış olan Kur'an tefsiri Risale-i Nur'un tesir ve geçerliliğinin yirmi birinci yüzyılda da devam ettiğini gösterir niteliktedir.

2 Veriler 2021 yılı 2. Çeyrek dönemine aittir

Risale-i Nur'da din-i hakikiyi arama çabasında örnek gösterilen İskandinav ülkeleri ve Batı'nın ilim ve tekniğini alarak ahlak-ı seyyiesini uzak tutmada misal verilen Japonya gibi ülkelerin ekonomik gelişmişlikleri ve sıfır seviyelerindeki faiz oranları ile ekonomik alandaki başarılı adımlarının da örnek alınması ve ekonomik başarılarına zemin hazırladığı görülen siyaset ve yönetim modellerinin de dikkatle incelenmesi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

demokrasi gelişim düzeyleri hakkında veriler gösterilmektedir. Tablo 1'deki ülkelerin ekonomik göstergeleri incelendiğinde kişi başına düşen milli gelirin yüksek, faiz oranlarının düşük ve cari fazla verdikleri görülmektedir. Dikkat çeken bir diğer konu ise Tablo 1'deki ülkelerin demokrasi indeksinde üst sıralarda bulunmalarıdır.

Tablo 1'deki sıfır faiz uygulayan ülkelerin merkez bankalarının temel gerekçesi, faiz artışıyla birlikte gelen ülkeye giren sermaye akımı sonucu kendi para birimlerinin aşırı değerlenmesi ile ithal ürünlerin ucuzlaması ve kendi ihraç ürünlerinin değerinin artması nedeniyle ihracat aleyhine bir dengesizlik oluşmasını engellemektir. Japon Merkez Bankası (BoJ) ise ekonomik durgunluğa (resesyon) karşı tedbir almak amacıyla eksi faiz uygulamaktadır. (Baştürk ve Ertürk, 2018:291)

Tablo 2'de Türkiye, İran ve Pakistan'ın ekonomik durumları ve faiz oranları ile rejim türü ve demokrasi sıralamasına yer verilmiştir. Tablo 1'deki ülkelerin Kur'an'ın düsturlarına ittiba konusunda önce Osmanlı Devletini, daha sonra Türkiye Cumhuriyeti'ni teşvik etmesi sebebiyle Türkiye'ye tabloda yer verilmiştir. İran ve Pakistan ise Anayasalarında "İslam Cumhuriyeti" olarak geçmeleri ve İslami devlet olma iddiaları sebebiyle ekonomik durumlarının yanı sıra adalet, hürriyet ve ekonomi konularındaki uygulamalarının İslami ilkelerle ne kadar örtüştüğüne dikkat çekmek için bu ülkelerin ekonomik ve demokratik gelişim göstergeleri Tablo 2'ye konulmuştur.

Tablo 2. Türkiye, Pakistan ve İran'ın Ekonomi ve Demokratik Gelişimleri İle İlgili Verileri⁽³⁾

Ülkeler	Kişi başına düşen milli gelir	Cari denge	Cari Dengenin GSYİH Oranı	Devlet tahvili faizleri (10 yıllık)	Enflasyon	MB Faiz Oranları	Demokrasi İndeksi Sıralaması	Rejim Türü
Türkiye	8.548 \$	-36.7 milyar \$	%-5.1	%17.67	%17.23	%19.00	104	Karma Rejim
Pakistan	1.260 \$	-3 milyar \$	%-1.1	%9.76	%10.70	%7.00	105	Karma Rejim
İran	7.555 \$	-4.5 milyar \$	%-0.7	%20 (1 yıllık)	%46.90	%18.00	152	Otoriter Rejim

Kaynak: *tradingeconomics.com, knoema.com, financialtribune.com, democracy-index-2020*

Tablo 2'de gösterilen ülkelerin ekonomik verileri incelendiğinde kişi başına düşen milli gelirlerinin düşük, faiz oranlarının yüksek ve cari açıklarının olduğu görülmektedir. Buna karşın bu ülkelerin demokrasi indeksindeki seviyeleri alt sıralardadır.

Peki, Türkiye gibi ülkeler Tablo 1'deki ülkeler gibi faizi düşürürse ne olur veya neden düşüremiyor? Daha önce de bahsedildiği gibi faiz oranı; gayri safi yurt içi hasıla, enflasyon, cari işlemler dengesi, dış borç, işsizlik gibi makroekonomik göstergelere göre belirlenen bir durumdur. Tablo 1'deki ülkelerin ekonomileri sanayi üretimi ve ihracata dayalı olduğu için cari açık

ve dış kredi bulma sorunları bulunmamaktadır. Dışarıdan borç bulma ihtiyaçları olmadığından dış finansman sağlamak için yüksek faiz verme gibi bir mecburiyetleri yoktur. Sanayi ve ihracatları sayesinde olağanüstü bir durumda ihtiyaç duydukları kaynaklar, kendi merkez bankalarının rezervlerinde bulunmaktadır. (Baştürk ve Ertürk, 2018: 293) Türkiye gibi ülkelerin cari işlemler dengesi (ithalat- ihracat/hizmetler alım satım/sermaye transferleri/yatırımlar) gider anlamında sürekli açık verdiği için dış krediye ihtiyaç duymaktadır. Özellikle politik ve ekonomik dalgalanma dönemlerinde ödeme riski bulunduğundan dışarıdan sermaye çekmek için ise faiz oranları yükselmektedir. (Armutcuoğlu, Tekin ve Ural, 2019: 54-55)

Genel olarak bakıldığında ise her iki tablodaki ülkelerin ekonomik durumları ile demokratik gelişimleri arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Literatüre bakıldığında demokrasi ve ekonomik performans arasındaki ilişki ile ilgili net bir yargı olmadığı ve farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Otokrasi veya demokrasi ile yönetilen ülkelerde farklı ekonomik kalkınma örnekleri bulunmakla birlikte burada belirleyici olan kurumsallık, ekonomik özgürlük ve istikrardır. (Beşkaya ve Ömer, 2009: 72-73) Bül-bül ve diğerlerine göre (2014:149-150), otoriter yönetimler altında kısa vadede bazı ekonomik göstergelerde olumlu gelişmeler sağlanabildiği görülmekle birlikte, orta ve uzun vadede katılımcı demokratik yönetimlere sahip olan toplumların iktisadi alanda daha gelişmiş, kalıcı refah düzeyini yakalamış oldukları genel kabul görmektedir. Diğer yandan Eğilmez (2014), bir ülkenin rejim türü olarak demokrasiyi seçse bile demokrasiyi tam anlamıyla uygulamadıkça ekonomik ilerleme sağlayamayacağını belirtir. Bununla birlikte ifade özgürlüğü, insan hakları, güçler ayrılığı gibi demokratik değerlerin ekonomik gelişim için bir çerçeve oluşturarak istikrarlı bir yatırım ortamı sağladığı, ülke kaynaklarının ekonomik gelişme/büyüme doğrultusunda yönlendirdiği, beşeri sermaye birikimini ve büyüme hızını yükselttiği konu ile ilgili çalışmalarda ifade edilmiştir. (Doğan, 2015:16)

Bu bağlantıyı oluşturan sebeplerin ne olduğu hakkındaki açıklamalar, bir sonraki konu olan ekonomik gelişim ve faizle mücadelede takip edilmesi gereken hukuki ve iktisadi aşamalar başlığı altında incelenecektir.

Tabloda 1 ve 2'de rejim türü sütununda gösterilen farklı rejim türleri hakkında kısaca bilgi verilerek tablolardaki ülkelerin hangi rejimler ile ilgili yönetildiği hakkında bilgi verilecektir:

Tam Demokrasiler: Sivil ve siyasi özgürlüklere sadece saygı duymakla kalmayıp, aynı zamanda demokrasinin gelişmesine destek veren bir siyasi kültürün bulunduğu ülkelerdir. Bu ülkelerde bir denge ve kontrol sistemi vardır. Hükümetlerin aldıkları kararlar bağımsız bir yargı sistemi, işlevsel ve etkin kurumlar, çok sesli ve bağımsız medya tarafından denetlenir. Bu ülkelerin demokratik işleyişte sadece sınırlı sayıda sorunları bulunmaktadır. (The Economist Intelligence Unit, 2020)

Kusurlu Demokrasiler: Seçimlerin adil ve özgür olduğu ve temel sivil özgürlüklerin olduğu ülkelerdir. Fakat medya özgürlüğünün ihlali ve siyasi

muhalefet ve eleştirilerin hafifçe bastırılması veya yok sayılması gibi bazı sorunların olabileceği ülkelerdir. Bu ülkelerde, demokrasiyi destekleyici siyasi kültürün nispeten azlığı, siyasete düşük katılım düzeyleri ve yönetimin işleyişindeki konular da dâhil olmak üzere diğer demokratik boyutlarda önemli hatalar bulunmaktadır. (The Economist Intelligence Unit, 2020)

Karma Rejimler: Bu tür rejimlere sahip ülkelerde seçim sahtekârlıkları olup, adil ve özgür demokrasi ortamının engellenmesi söz konusudur. Genellikle siyasi muhalefete ve medyaya taciz ve baskı vardır. Bağımsız olmayan yargı, yaygın yolsuzluk ve az gelişmiş siyasi kültür sebebiyle bu ülkelerdeki hükümetler kusurlu demokrasilere göre daha belirgin hatalar yapmaktadır. (The Economist Intelligence Unit, 2020)

Otoriter Rejimler: Siyasi çoğulculuğun ortadan kaybolduğu veya son derece sınırlı olduğu ülkelerdir. Genellikle mutlak monarşiler veya diktatörlüklerdir. Bazı geleneksel demokrasi kurumlarına sahip olabilirler, ancak sivil özgürlüklerin ihlali ve kötüye kullanımı yaygındır. Seçimler gerçekleşse bile adil ve özgür değildir, medya genellikle ya devlete aittir ya da iktidar rejimi ile ilişkili gruplar tarafından kontrol edilir. Yargı bağımsız değildir. Her yerde sansür ve hükümet eleştirisinin bastırılması vardır. (The Economist Intelligence Unit, 2020)

Yukarıdaki ifadelerden hareketle bir ülkedeki rejim türünün belirlenmesinde bazı kriterlerin önemli olduğu görülmektedir. Bu kriterleri; o ülkedeki temel hak ve özgürlükler, siyasi kültür, yargı bağımsızlığı ve kanun üstünlüğü, kurumların işlevselliği, muhalefet ve medyanın etkinliği, politik katılım, çoğulculuk ve serbest seçimlerin durumu şeklinde özetlemek mümkündür. Bu kriterler çerçevesinde Tablo 1'deki ülkelerin yukarıda ifade edilen kriterlerde yüksek bir standarda sahip olduğu, Tablo 2'deki ülkelerde ise bu kriterlerin ya düşük seviyede olduğu ya da hiç olmadığı görülmektedir.

Aşağıdaki bölümde Tablo 1'de yer alan İsveç, Norveç, Finlandiya ve Japonya gibi ülkelerin ekonomik başarıları ve faizle mücadele etme yöntemlerinde neyi doğru yaptıkları uluslararası ekonomi ve hukuk standartları ölçeğinde ve Risale-i Nur bakış açısıyla değerlendirerek Türkiye ve İslam ülkeleri için çözüm yolları önerilmeye çalışılmıştır.

5. Ekonomik Gelişme ve Faizle Mücadelede Takip Edilmesi Gereken Hukuki ve İktisadi Aşamalar:

Öncelikle şunu ifade etmek gerekir ki, aşağıda yer alan çözüm önerileri, başta Risale-i Nur'da olmak üzere, yerel ve uluslararası iktisatçılar, uzmanlar ve yetkili kurumlar tarafından zaten yıllardır ifade edilmektedir. Bu çözümler ekonomik olarak gelişmiş ülkelerde yıllardır uygulanmakta ve onlar bunun meyvelerini toplamaktadırlar. Bu çalışmada yapılan ise bu çözümleri Risale-i Nur'daki siyasi ve içtimai prensipler kapsamında ve iktisat ve siyaset bilimi çerçevesinde tekrar ifade etmektir. Buradaki esas mesele, ortaya konulan çözüm önerilerinin uygulanmasında toplumsal talebin oluşması ve

siyaset kurumunun bir irade ortaya koymasından ibarettir. Hukuki ve iktisadi alanda atılması gereken adımlar aşağıda belirtilmiştir:

a. Kanun üstünlüğü: Cumhuriyet ki, adalet ve meşveret ve kanunda inhisar-ı kuvvetten ibarettir. Kuvvet kanunda olmalı. Yoksa, istibdat tevzi olunmuş olur. **إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْقَوِيُّ الرَّبِّيبُ**⁽⁴⁾ hâkim ve âmir-i vicdanî olmalı. O da mârifet-i tam ve medeniyet-i âm veyahut din-i İslâm namıyla olmalı. Yoksa istibdat daima hükümferma olacaktır (Nursi, Tarihçe-i Hayat: 95). Said Nursi'nin ifade ettiği kanunda inhisar-ı kuvvet, kuvvetin kişilerde değil kanunda toplanması anlamı taşıdığından, istibdat gücün kanunla sınırlandırılmadan ve denetlenmeden kişilerin elinde toplanması sonucunu ortaya çıkarıyor. Yine cumhuriyet ve demokrasinin temel ayaklarından biri olan yargı bağımsızlığı ve hukukun üstünlüğü ise kanunların bir imtiyaz olmaksızın herkese dokunabilmesi ve kişilerin kanunlar üzerinde bulunmaması anlamına gelmektedir. Meşveret, kararların tek bir kişi tarafından değil, ortak akıl ve istişare yoluyla alınması gerektiğini ifade etmektedir. Bu temel sacayaklarının olmaması ise Said Nursi'nin söylediği gibi istibdat getirir ve otoriterliği alt kademelere doğru tevzi eder. Yani halkın temsilcisi olup, halka hizmet etmesi ve halka hesap vermesi gereken idareciler baştaki müstebidin birer temsilcisi olup, ona hizmet eden ve ona hesap veren kişiler durumunda oldukları için küçük müstebidciler olarak yerelde keyfilik ve hukuk tanımazlığı uygularlar.

İktisadi açıdan bakıldığında, hukuksuzluk ve keyfilik durumu öngörülebilirliği ve güvenilirliği azalttığı için yatırımları da sekteye uğratar. Çünkü insanlar güven ortamının olmadığı yerde paralarını riske atmak istemezler. Bunun yerine paralarını daha güvenli olduğunu düşündükleri döviz, altın ve faiz gibi araçlara yatırır. Bu ise reel ekonomideki para dolaşımını azaltarak, talebin ve üretimin düşmesine, dolayısıyla işsizliğin artmasına ve ekonomik durgunluğa yol açar. Belirsizlik ve güvensizlik ortamı sadece ülkede yerleşik bulunan yatırımcıları değil, yurtdışında bulunan yatırımcıları da tedirgin eder. Özellikle uzun vadeli yatırımlar için ülkeye gelmesi beklenen yatırımcıların bu ülkedeki politik ve ekonomik istikrarı göz önüne alarak karar vereceği düşünülürse ülkedeki öngörülebilirlik ve inandırıcılık açısından adalet ve hukukun yerleşmesi büyük önem taşımaktadır. Ekonomide güven ortamının sağlanması, bu sayede yatırımların artması, üretimi arttıracığından, istihdam ve büyümeyi getirecektir. Daha önce de belirtildiği gibi yabancı yatırımların ülkeye gelmesinin; döviz girişi sağlanması, döviz kurunu düşürmesi, üretimi arttırması, enflasyon, faiz ve işsizliği azaltması gibi katkıları olmaktadır (Şanlısoy ve Kök, 2010: 105-107; Bülbül ve diğerleri, 2014: 149-151).

Öngörülebilirlik konusu Türkiye'nin ekonomik sorunlarının en büyük sebeplerinden biri olarak görülmektedir. Birbiri ile büyük oranda bağlantılı olsa da öngörülebilirliği ekonomik ve hukuki öngörülebilirlik olarak ele almak mümkündür.

4 Muhakkak ki Allah kuvvet ve izzet sahibidir. (Hac Suresi: 40, 74)

Ekonomik öngörülebilirlik durumuna göre yatırımcılar ve tüketiciler maliyet ve getiri açısından kendi hesaplamalarını yaparlar. Yatırımcı, üretim için ihtiyaç duyduğu hammadde, işçilik, sermaye gibi girdilerin maliyetlerini kendi ayırdığı bütçesine göre hesap etmesi gerektiği için enflasyon, faiz ve döviz kurundaki aşırı dalgalanmaların olduğu ve fiyatların sürekli değiştiği bir ortamda böyle bir durum, yatırımcının maliyet hesabı yapamamasına ve yapacağı yatırımın geri dönüşünün ne zaman olacağını bilememesine neden olacağı için ekonomik öngörülebilirliğin olmadığı zamanlarda yatırımların azaldığı görülmektedir. Tüketici açısından bakıldığında ise yüksek enflasyonla gelen fiyatlardaki artış sebebiyle parasının değerini korumak isteyen tüketiciler tasarruflarını döviz, altın, faiz gibi araçlara yönlendirmeye başlar. Bunun sonucu olarak ekonomideki para arzı azalır, talep ve üretim düşerken, işsizlik artar.

Öngörülebilirliğin diğer bir boyutu ise hukukidir. Buradaki en temel sorun mülkiyet hukukudur. Yatırımcının ekonomik şartlar dışında (satışların ve kârın azalması vb.) herhangi bir olumsuzluk sebebiyle kendi işyerinin, fabrikasının, tesisinin geleceği ile ilgili kaygı taşımaması gerekir. Böyle bir güvensizlik durumunun yatırımları azaltıcı bir etkisi olmaktadır. Hukuki öngörülebilirliğe tüketiciler açısından bakılacak olursa adalet ve özgürlük konularında yaşanan sorunlar ve siyasi krizler ve dalgalanmalar sebebiyle insanlar, geleceğin ne getireceğini öngörememenin getirdiği endişe ve güvensizlik sebebiyle bazı harcamalarını durdururlar veya normalde yaptıklarından daha azını harcarlar. Bu ise yine talep ve üretimde azalmayı beraberinde getirerek ekonomik durgunluğa yol açar (Dilber ve Nur, 2017: 35-36; Bülbül ve diğerleri, 2014: 149-151. Karhan, 2019: 151-152)

b. Cari dengenin sağlanması: Genel anlamda ülkeye döviz girişinin çıkışından fazla olması yani döviz gelirinin giderinden fazla olması ve en azından birbirini dengelemesi beklenir. Dış ticaret dengesinde ise ihracatın ithalattan fazla olması (en azından dengeli olması) gerekmektedir. Bunun için de katma değerli ürün üretimine ağırlık verilmez. Katma değerli ürünün ortaya çıkması ise teknolojik ilerleme, inovasyon ve eğitilmiş insan kaynağı ile mümkün olmaktadır. Yetiştirilmiş insan kaynağı için ise fikir alışverişi ve fikir çatışmasını mümkün kılacak bir özgürlük ortamının sağlanması ve ideolojik kalıplardan uzak, hür düşünce ve sorgulamanın olduğu bir eğitim gereklidir. (TMMOB, 2007:67)

c. İsraf ve yolsuzluğun azaltılması: Devlet yönetiminde yerelden merkeze kadar tüm kademelerde yapılan harcamalar ve yatırımlar belirli kurallar ve standartlar çerçevesinde yetkili kurumlar tarafından denetimlere tabi tutulmalıdır. Tüm harcama işlemleri şeffaf bir şekilde yapılmalı ve karar vericiler hesap verebilir olmalıdır. Kamu kaynakları verimli ve etkin şekilde kullanılmalı, harcamaların mali, hukuki ve siyasi denetimi yetkili kurumlarca yapılmalıdır. (Arslan, 2019: 13)

6. “Nur Göstermek Topuz Kullanmamak” Yönteminin Ekonomide Kullanılması: Sertlik ve Keyfilikten Uzak Durmak ve Ekonomik Meselelerin Halka İzahı ve İrşadı

Said Nursi'nin bahsettiği gibi nasıl ki dinî ve ahlakî konularda topuz göstermek insanları dine karşı bir güvensizliğe ve şüpheye sevk ediyor (Nursi, Tarihçe-i Hayat: 280-281), ekonomi politikalarında yönetimlerin dayatmacı ve tepeden inmece sert yaklaşımları hem yatırımcılarda hem tüketicilerde güvensizlik ve şüphe meydana getirmektedir. Böyle bir durumda yatırımcılar ve tüketiciler yatırım ve harcamada isteksizliğe düşmektedir. Bu ise piyasadaki para akışını azaltıp, talep, üretim ve istihdamın düşmesine neden olur. Bu noktada yine Risale-i Nur'da ifade edilen “nur gösterme” yöntemi kullanılmalıdır. Yani ekonomik sorunların tespit ve çözümünde karar vericilerin ve uzmanların ilmi yollarla ne yapılması gerektiğini adım adım anlatarak insanlara güven vermesi gerekir. Tepeden dayatmacı ve keyfi talimatlarla ekonomiye yön vermeye çalışmak yerine ekonominin diğer aktörleri ile birlikte aşama aşama ilerlemek ve iktisat bilimi çerçevesinde sebeplere riayet ederek faizle mücadele etmek gerekmektedir. Said Nursi'nin “millet, irşad ve tenvir edilmelidir”(Nursi, Tarihçe-i Hayat: 238) sözünün ekonomi boyutunda da uygulanmasına ihtiyaç vardır.

Topuz meselesini bir cümle ile açıklamak gerekirse; nasıl ki dinî alanda baskı ve dayatmalar insanları dinden kaçırıyor, aynı şekilde karar vericilerin ekonomik alanda sert ve keyfi uygulamaları da yatırımcıları kaçırmaktadır. Tepeden dayatılan ani, keyfi ve sert müdahaleler, öngörülebilirliği azalttığından insanlarda tedirginlik ve şüpheye neden olmaktadır. Belirsizliğin ve güvensizliğin olduğu yerde yatırımcı yatırım yapmaya şüpheyle yaklaşır. İş insanları iş ve ticaret hayatında akılcı ve rasyonel davranması gerektiği için riskin çok olduğu durumlarda kaynaklarını tehlikeye atmak istemezler. Yatırımın olmadığı yerde üretimden, üretimin olmadığı yerde istihdam ve ihracattan bahsetmek mümkün değildir. Dolayısıyla işsizlik ve yoksulluk artışı kaçınılmaz hale gelir (Eğilmez, 2021).

İş ve ticaret hayatında akılcı ve rasyonel davranılması gerektiğinin bir örneği İktisat risalesindeki Abdullah ibni Ömer(r.a.)'in kıssasında görülmektedir (Nursi, Lem'alar: 362-363). Bu kıssada Abdullah ibni Ömer(r.a.)'in çarşı içinde, alışverişte, güven problemi içeren kırk paralık bir mesele için birisiyle şiddetli münakaşa ettiğinden bahsediliyor. Söz konusu meselenin bir ürün veya hizmet olduğu tahmininden yola çıkarak böyle davranmasının sebebinin en az maliyetle en çok faydayı elde etmek yani kazancını maksimize etmek için olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü iş ve ticaret hayatında akıl ve rasyonalite bunu gerektirir. İktisat biliminde “homo economicus” diye tabir edilen kavramda insan için “kendi çıkarlarını dikkate alan, rasyonel kararlar veren” bir varlık olarak tanımlanması (Akyıldız, 2008: 30) bu örneğe uygun gözükmektedir. Fakat bunun yanında homo economicus kavramının insanı bütüncül olarak tanımlamada eksik kaldığı görülmektedir. Çünkü Abdullah ibni Ömer(r.a.)'in kıssasında görüldüğü gibi bir yanda

kırk paralık bir mesele için hakkını ararken ve şiddetli münakaşa ederken diğer taraftan ihtiyaç sahibi kimselere birer altın vermesi insanın akıl ve mantık yönü dışında kalp ve duygu boyutunun da olduğunu göstermektedir. İnsan sadece kendini düşünen, çıkarıcı bir varlık olmayıp, kendine has duygu, düşünce değer ve yargıları bulunan cömertlik, fedakârlık, şefkat gibi psikolojik özellikleri olan bir varlıktır. (Akyıldız, 2008: 38-39) Said Nursi, Abdullah ibni Ömer(r.a.)'in kıssası ile insanın, akıl ve kalp boyutlarının bir arada olduğu, hem dünyaya hem ahirete müteallik bütüncül bir varlık olduğunu ifade etmektedir.

İnsanın duygu ve kalp boyutunun olması bu yönlerinin akıl ve mantık dışı sonuçlar doğuracağı anlamına gelmez. Çünkü başta İslam inancı olmak üzere semavi dinlerde insan hayatı sadece bu dünya ile sınırlı olmayıp dünya ve ahiret hayatı bir bütün olarak ele alındığından, niyet ve amelde rıza-ı ilahiyi maksat yapmak şartı ile kalp ve duygu yönü ile yapılan amellerde, Kur'an'ın vaadiyle, bunun karşılığının ahirette verileceği inancı bulunmaktadır (Kur'an, Nisa: 134; Tevbe: 38). Bu sebeple bu şartlar altında duygu boyutu ile yapılan davranışlar "mantık dışı" olarak düşünülmemelidir. Akıl ve mantık boyutu ile yapılan işlerdeki fark ise, bunların karşılıklarının ahirete nispeten dünya hayatında daha kısa ve somut bir şekilde gözükmesidir.

7. Harcama Yapmada Ölçü

İslam dininde ve bir Kur'an tefsiri olan Risale-i Nur'da bu kadar iktisat ve kanaat vurgusu yapılırken (Kur'an, En'am: 141; Araf: 31), mevcut ekonomik yapıda üretim ve istihdamı destekleme gerekçesiyle harcama yapmaya teşvik etmek doğru bir davranış mıdır? Buradaki vasati ölçünün ne olacağını Said Nursi'nin uygulamalarında ve ifadelerinde görülebilir:

"Bediüzzaman'a zurefâdan biri bir gün, irfaniyle mütenâsib bir esvab giymesi lüzumundan bahseder. Müşarü'n-ileyh de: "Siz, Avusturya'ya güya boykot yapıyorsunuz, hem onun gönderdiği kalpakları giyiyorsunuz. Ben ise, bütün Avrupa'ya boykot yapıyorum, onun için yalnız memleketimin maddi ve mânevî mamulâtını giyiyorum" buyurmuştur"(Nursi, Eski Said Dönemi Eserleri: 115).

Yukarıdaki ifadeden anlaşılacağı üzere Said Nursi'nin hem madde olarak yerli malı kullandığı hem de ülkenin milli ve manevi değerlerini temsil edebilecek ürünleri tercih ettiği görülüyor. Burada gösterilen ölçü herkes için bir örnek mahiyetindedir. Bir yandan manevi hayatımıza uygun ürünleri kullanıp, diğer yandan yerli sanayinin ve üreticinin gelişimine katkı sunmak ve yerli ürün kullanarak ülkeden döviz çıkmasını engelleyerek ülke ekonomisine katkıda bulunmak mümkündür. Elbette bu ölçüyü uygulamanın önünde bazı zorluklar da var. İletişim ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve ülkelerarası ticaretin artması ile birlikte ürün bolluğu ve çeşitliliği artmış, fiyat ve kalite tercihlerinde alternatifler çoğalmıştır. İhtiyaç duyulan ürünün yerli alternatifinin olmaması veya daha ucuz ve kalitesinin yabancı ürünlerde bulunması gibi sebepler yüzünden yukarıda

bahsedilen ölçünün uygulanmasında zorluklar yaşanabilir. Buradaki ölçü, Said Nursi'nin bahsettiği gibi gayr-i zaruri ihtiyaçları olabildiğince zaruri ihtiyaç derecesine getirmemek, iktisat ve kanaat düsturlarına azami riayet etmektir. Said Nursi'nin yukarıdaki sözünden devletin de yapması gereken işler olduğu anlamı çıkarılabilir. Burada devlet yerli üretimi ve üreticiyi destekleyici adımlar atmalıdır. Bununla ilgili çözüm önerileri, ekonomik gelişim için atılması gereken adımlar başlığı altındaki konu ile benzerlik göstermektedir.

Ali Ulvi Kurucu, Said Nursi'nin iktisat ve kanaatkârlığını açıklarken bunun istiğna düsturundan kaynaklandığını belirtir (Nursi, Tarihçe-i Hayat: 29). İstiğna, Allah'tan başka kimseden bir beklenti içinde olmamak, ihtiyaç hissetmemek, başkasına el açmamak olarak tanımlanır. İstiğna ise ihlaslı olmanın hem şartı hem de sonucu olarak görülmektedir (Nursi, Lem'alar: 372-373). Günümüz tüketim kültüründe Said Nursi'nin yaşantısında gördüğümüz azami iktisat ve kanaat ölçülerinin günlük yaşantıda uygulanmasında zorluklar var gibi gözükse de istiğna ve ihlase azami riayet etmek bu ölçülerin uygulanması için bir başlangıç noktası olabilir.⁽⁵⁾

8. 'Avrupa İkidir' Bakış Açısı Çerçevesinde Batı'nın Ekonomik Sistemlerinin Tekrar Değerlendirilmesi Gerekliliği

Said Nursi'nin ifade ettiği iki Avrupa görüşü çerçevesinden yola çıkarak, Batı'nın ekonomik sistemlerini tek bir kategori içerisinde ele almak yerine, Batı'da İslamiyet'in adalet, hukuk, iktisat yardımlaşma vb. ölçülerine yakın olan örneklerin izlenmesi ve uygulanması gerekliği tartışılmalıdır. Mesela sosyal (refah) devlet anlayışı açısından Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa arasında belirgin farklılıklar varken Avrupa'daki bazı ülkeler de bu konuda birbirinden ayrılmaktadır (Toprak, 2015:156).

Sosyal refah devleti sıralamalarında üst sıralarda bulunan İsveç, Norveç Finlandiya gibi sosyal standartların yüksek olduğu ülkelerde devletler, birey ve ailenin iyi bir yaşam standardını gerçekleştirebilmesi konusunda yardımcı olurken, işsizlik, iş göremezlik, hastalık ve yaşlılık gibi sosyal riskler karşısında da vatandaşlarına maddi koruma sağlamaktadır. Devlet işsizliği azaltmada ve tam istihdamı sağlamada işverenin yükümlülüğünü üstlenir. Almanya, Fransa, Avusturya, Belçika gibi Kıta Avrupa'sı ülkelerinde de İskandinav ülkelerindeki gibi yüksek düzeyde olmasa da sosyal devlet anlayışı içerisinde oldukları görülmektedir. (Toprak, 2015: 157)

ABD'de ise devlet, birey ve ailelerin sağlık, eğitim, işsizlik gibi sorunlarında daha az yardım sağlar ve sosyal koruma sağlama işini piyasaya bırakır. Devletin sosyal harcamalara ayırdığı pay düşüktür. Sendikalar genel olarak güçsüz konumdadır. Gelir dağılımında adaletsizliğin yanında ücretler arasında da farklılıklar vardır. Dolayısıyla artan sosyal eşitsizlik ve yoksulluk problemleri bu tür ülkelerde daha fazla görülmektedir. (Toprak, 2015: 166)

5 İhlas risalesinin sürekli okunması gerekliğinin istiğna düsturunun kavranması açısından da büyük ehemmiyeti olduğu sonucu çıkarılabilir.

Yanlış anlaşılmasın, Avrupa ikidir. Birisi, İsevilik din-i hakikisinden aldığı feyizle hayat-ı içtimaiye-i beşeriye ve nâfi san'atları ve adalet ve hakka niyete hizmet eden fûnunları takip eden bu birinci Avrupa'ya hitap etmiyorum. Belki, felsefe-i tabiiyenin zulmetiyle, medeniyetin seyriyatını mehâsin zannederek beşeri sefâhete ve dalâlete sevk eden bozulmuş ikinci Avrupa'ya hitap ediyorum. Şöyle ki: O zaman, o seyahat-i ruhiyede, mehâsin-i medeniyet ve fûnun-u nâfiadan başka olan mâlâyânî ve muzır felsefeyi ve muzır ve sefih medeniyeti elinde tutan Avrupa'nın şahs-ı mânevîsine karşı demiştim:...(Nursi, Lem'alar: 291).

Risâle-i Nur'un şiddetle tokat vurduğu ve hücum ettiği felsefe ise, mutlak değildir; belki muzır kısmındadır. Çünkü, felsefenin hayat-ı içtimâiye-i beşeriye ve ahlâk ve kemâlât-ı insâniyeye ve sanatın terakkiyâtına hizmet eden felsefe ve hikmet kısmı ise, Kur'ân ile barışıktır (Nursi, Asâ-yı Musa: 15).

Said Nursi'nin yukarıdaki ifadelerinden Avrupa ve felsefeyi tek bir kategoriye koymadığı ve toptancı davranmadığı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle iki Avrupa ayrımını genel olarak Batı dünyası ve Batı'nın ekonomik sistemleri için de yapmak mümkündür. Bu noktada Batı'nın sadece ahlakî, hukukî ve siyasî olarak değil iktisadî olarak da tek bir cephe veya kategori içerisinde ele alınmaması gerekir. Yani serbest piyasa kurallarının işlediği Batı ülkelerini tek bir kapitalist blok olarak kabul edip bilgi, teknoloji, sermaye ve ürün alışverişinde kapıları kapatmak, ilgisiz, duyarsız hatta düşmanca tutum içerisinde bulunmak Türkiye'ye bir fayda sağlamayacaktır. Bilim, teknoloji ve sanat alanlarında olduğu gibi iktisadî alanda da sosyal refah, sosyal hukuk ve toplumsal dayanışma kriterleri içerisinde İslam'a ve insanlığa daha faydalı uygulamalara sahip olan ülkelerin örnek alınması ihtiyacı doğmaktadır.

9. Sonuç ve Tartışma

Dünyanın hikmet âlemi olması nedeniyle sonuç ve varlık, tedrici olarak ortaya çıkmaktadır ve sebeplere bağlanmıştır (Nursi, Sözler: 187). Fakat İslam inancına göre sebep-sonuç arasındaki bağ zahirâdir ve ikisinin de ortaya çıkışı doğrudan Allah(c.c.)'in iradesine bağlıdır. Sebep ve sonucun birbiri ile ilintili gözükmesi süregelen tekrarlardan doğan zihinsel bir algıdan ibarettir (Bakar 2016:100-101).⁶ İkinci bir konu bir sonucun tek bir sebepten ortaya çıkamayacağıdır. Bir sonucun ortaya çıkması için bütün gerekli sebeplerin bir araya gelmesi gerekir. Bütün sebeplerin bir araya gelmesi de sonucun ortaya çıkacağı anlamına gelmez. Deterministik bakış açısıyla sebeplerin sonucu zorunlu hale getirdiği anlayışı, Allah(c.c.)'in irade sıfatıyla örtüşmemektedir (Bolay, 1987: 46). Sebepleri yarattığı gibi sonucu yaratmak veya yaratmamak da Allah(c.c.)'in iradesine bağlıdır (Nursi, Mesnevi-i Nuriye: 276). Bütün bu süreçte insanın, maddenin ve diğer zih hayatın sebep ve sonuca hiçbir dâhli yoktur. Sadece duası ve niyeti vardır.

6 Said Nursi bu konuyu iktiran kavramı ile açıklamıştır(Lem'alar 325-326).

Bu dua, maddede istidat lisanıyla, zihayatta istidat ihtiyaç ve ıztırar lisanıyla, insanda ise istidat, ihtiyaç ve ıztırar lisanını kapsayacak şekilde kavli ve fiilî dua ile tezahür eder (Nursi, Mektubat: 290). Dünya'daki varlık ve oluşun çoğu zaman Allah'ın kudret eliyle mucizevi bir şekilde çıkmamasının ve sebepler dairesinde zuhur etmesinin en önemli nedenlerinden birisi teklif sırrının bozulmaması ve insan akıl ve ihtiyarının mücbir yolla elinden alınmaması içindir (Nursi, Mektubat: 160). Bunun yanında Said Nursi'nin 20. Söz'de ifade ettiği gibi sebeplere müracaat ederek ilmin inkişaf ve tekmül etmesi, o ilim vasıtasıyla Allah (c.c.)'ın isimleri ve sıfatlarıyla daha iyi anlaşılmasına ve böylece Marifetullah'a vesile olmaktadır. Marifetullah ise Muhabbetullah'ı getirir.

Allah(c.c.)'ın koyduğu kanunlar şer'i, diğeri kevnî kanunlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Şer'i kanunlar kelimelerden gelen ilahî ve dinî kanunlar iken kevnî kanunlar irade sıfatından tecelli eden kainat ve tabiat ile alakalı yaratılış kanunlarının bütünüdür. Bu iki kanunda da insanın itaat veya isyanı, mükafat veya mücazat ile neticelenmektedir. İlkinin neticesi daha çok ahirette, ikincisinin neticesi çoğunlukla bu dünyada görülmektedir. Kevnî kanunları Müslüman olsun veya olmasın kim daha iyi uygularsa bu dünyada onun mükafatını alır (Nursi, Sözler: 1181-1182).

Kainattaki hadiseler ve varlıklar Allah (c.c.)'ın isim ve sıfatlarının yansıması olduğuna göre, bütün bilimler Allah(c.c.)'ın koyduğu kevnî kanunların bir tanımlayıcısı ve bir açıklayıcısı olması itibarıyla, Allah(c.c.)'ı isim ve sıfatları ile tanımada yani marifetullah için bir araçtır. Dolayısıyla iktisat bilimi de kainattaki ilahi nizama keşif ve izah yoluyla bize Allah(c.c.)'ı tanıttıran bir bilim dalıdır. Yukarıda bahsedildiği gibi kevnî kanunlara kim daha çok müracaat ederse, bunun karşılığını o ölçüde fazla alır. Dolayısıyla diğer disiplinlerle etkileşim halinde olduğunu göz önünde bulundurarak iktisat biliminin gereklerinin, sebeplere de riayet ederek ve tedrici olarak uygulanması halinde bunun karşılığı alınacaktır. Said Nursi bu konunun önemini şu şekilde ifade etmiştir: "Elbette nev-i beşer ahir vakitte ulum (bilimlere) ve fününa (temel bilimlere) dökülecektir. Bütün kuvvetini ilimden alacaktır. Hüküm ve kuvvet ilmin eline geçecektir (Sözler: 418)."

"Hayât-ı ictimâiye-i beşeriyede bir çığır açan, eğer kâinattaki kânun-u fitrata muvafık hareket etmezse; hayırlı işlerde ve terakkide muvaffak olamaz. Bütün hareketi şer ve tahrip hesabına geçer (Nursi, Lem'alar: 409)." Said Nursi'nin bu sözü ekonomik kalkınma ve faizle ilgili adım atmak isteyen karar vericiler için de dikkate alınması gereken bir prensibi hatırlatmaktadır. Faizle mücadele maksadıyla da olsa iktisat bilimi kanunlarına aykırı şekilde gerekli aşamaları takip etmeden ve ani atılan adımlar ülke ekonomisine faydadan çok zarar getirecektir. Faizle mücadelede gerekli aşamaların gelişmiş ülkeler tarafında uygulanmış ve sonuç alınmış olması gösteriyor ki, halihazırda var olan başarılı örnekleri Türkiye'de uygulayacak şekilde bireysel ve devlet düzeyinde irade ortaya konulması gerekir. Bu ülkelerin ekonomik başarıları ve faizle mücadele etme yöntemlerinde neyi

doğru yaptıkları ve nelerden kaçındıklarının analiz edilerek uygulamaya konulmasına ihtiyaç vardır.

Bu çalışmada öne çıkan konulardan bir tanesi de ekonomi ve hukuk arasındaki ilişkidir. Hukukun doğru işlemediği yerlerde ekonomi de çıkmazda girmektedir. Özellikle mülkiyet hakkı ve ekonomik ilişkilerdeki rekabet düzenlemeleri hukuk tarafından oluşturulduğu için hukukun olmadığı yerde ekonomiden de bahsetmek mümkün değildir. (Gürpınar, 2008: 166) Bu çalışmada yer verilen ülkelerin ekonomik göstergeleri ve demokratik gelişimleri incelendiğinde bu iki göstergenin de birbiri ile doğru orantılı olduğu görülmektedir. Temel hak ve özgürlükler, bağımsız hukuk sistemi, kanun üstünlüğü, muhalefet ve medyanın etkinliği, çoğulculuk, seçimlerin güvenilirliği gibi kriterlere göre demokrasi indeksinde üst sıralarda bulunan ülkelerin ekonomik gelişimde ve faizle mücadelede daha başarılı oldukları görülmektedir. Dolayısıyla ekonomik gelişmelerin hukuki ve politik koşullardan bağımsız olması düşünülemez. Sonuç olarak ekonomik kalkınma açısından üst sıralarda olan ülkelerin demokratikleşme seviyesinde de üst sıralarda bulunması gösteriyor ki ekonomik kalkınma için ekonomik reformlar yanında yukarıdaki kriterler çerçevesinde demokratik reformların da yapılması gerekmektedir.

Risale-i Nur'daki iktisat prensiplerine bakıldığında buradaki tavsiyelerin sadece bireylerin ekonomik, fiziksel ve manevi faydasına yönelik olmadığı, ayrıca makro ölçekte devletlerin de ülke ekonomisini daha iyi yönetmede bu ölçülerden dersler çıkarabilecekleri görülmektedir. Borç ve faiz problemleri ile karşılaşmadan önce bireylerin ve devletlerin gerekli tedbirleri almaları halinde bu sorunlarla karşı karşıya kalma ihtimalleri azalacaktır. Burada gelirleri artıran, masrafları azaltan ve tasarrufa önem veren “ekonomik yapısal reform” adı verilen politikaların uygulanması önem arz etmektedir. Bunun yanında ülkeye uzun vadeli yatırımların gelmesini sağlamanın ülkeye döviz getirmek, istihdamı artırmak ve kalkınma sağlamak gibi çok önemli katkıları olacağı için dışarıdan yatırımları çekmek üzere gerekli ekonomik ve hukuki reformların yapılması gerekmektedir.

Ekonomik sorunların çözülmesi ve kalkınmanın sağlanabilmesi iktisat ve hukuk bilimi çerçevesinde sorunların tespiti ve gerekli çözümlerin ne olduğu ile ilgili olarak insanlara aydınlatıcı bilgilerin verilmesi gerekmektedir. Ekonomi konusunda bir bilinçlenme sağlanması ile karar vericilerin ekonomi konularındaki söylem ve politikaları vatandaşlarca tahkik edilebilir. Aynı zamanda karar vericilerin ekonomi politikalarındaki ani, keyfi ve sert kararlarının ekonomide belirsizliğe ve güvensizliğe neden olduğu, yatırımcıların ve tüketicilerin yatırım ve harcamalarını olumsuz etkilediği görülmektedir. Bunun çaresi ise karar vericilerin ekonominin diğer paydaşlarıyla istişare ederek, koordineli bir şekilde, kanun çerçevesinde, zorlayıcı olmadan, teşvik edici adımlar atmaları ve iktisat biliminin gerektirdiği aşamaları sebep sonuç ilişkisi içerisinde uygulamalarıdır.

Devlet ve bireyleri faize götüren süreçlerin ne olduğu ve nasıl engellenebileceği ile ilgili meselelerin daha iyi anlaşılması için bu çalışmanın kapsamı dar tutulmuştur. Yine çalışmanın kapsamını genişletmemek amacıyla ayrı bir alan olan borçlanma ve finansmanda İslami bankacılık ve diğer faizsiz borçlanma yöntemleri konu haricinde bırakılmıştır. Bu hususlarda faizsiz finansman araçları ile ilgili yapılmış çalışmalardan faydalanılabilir (Yıldız, 2017).

Kaynakça

- Akyıldız, H. (2008). Tartışılan Boyutlarıyla “Homo Economicus.” Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(2), 29–40.
- Armutcuoglu Tekin, H., ve Ural, M. (2019). Finansal Gelişme ve Ekonomik Performans İlişkisi: OECD Ülkeleri İçin Bir Analiz. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi. <https://doi.org/10.26466/opus.535427>
- Arslan, A. (2019). Kamu Harcamalarında Verimlilik, Etkinlik Ve Denetim. Maliye Dergisi, (140), 1–14.
- Bakar, O. (2016). İslam Bilim Tarihi ve Felsefesi. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Baştürk, M. F., ve Ertürk, E. (2018). Küresel Kriz Sonrası Gelişmiş Ülke Merkez bankalarının Negatif Faiz Oran Politikası Uygulamaları: Bir Değerlendirme Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (December), 1–1. <https://doi.org/10.31795/Baunsobed.4928>
- Beşkaya, A., ve Ömer, M. (2009). Ekonomik Özgürlükler Ve Demokrasi İle Ekonomik Performans Arasındaki İlişkinin Zaman Serileri İle Analizi: Türkiye Örneği, 7(2), 1–10.
- Bolay, S. H. (1987). Felsefi Doktrinler Sözlüğü. Ankara: Akçağ Yayınları
- Bülbül Y., A. Kutlar, F. Sekmen ve F. Solak (2014). Demokrasi ve Ekonomi: Askeri Müdahalelerin Türkiye'ye Maliyeti. İstanbul Ticaret Odası. İstanbul: Altınoluk Yayın San. A.Ş.
- Dilber, İ., ve Nur, H. B. (2017). Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımları Belirleyen Temel Unsurlar. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, 32(2), 15–45. <https://doi.org/10.24988/Deu-iiibf.2017322551>
- Doğan, A. (2015). Demokrasi ve Ekonomik Gelişme. Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (25), 1–19.
- Eğilmez, M. (2019). Bilim ve Ekonomi Biliminin Yeri. <https://www.mahfiegilmez.com/2019/09/bilim-ve-ekonomi-biliminin-yeri.html>(Eylül 17, 2019). Eğilmez, M. (2015). Faiz: Neden mi Sonuç mu? <https://www.mahfiegilmez.com/2015/02/faiz-neden-mi-sonuc-mu.html> (Şubat 05, 2015). Eğilmez, M. (2013). Döviz Yoksa Ne Olur? <https://www.mahfiegilmez.com/2013/04/doviz-yoksa-ne-olur.html> (Nisan 16, 2013).
- Eğilmez, M. (2020). Türkiye İçin Yapısal Reformlar El Kitabı. <https://www.mahfiegilmez.com/2020/09/turkiye-icin-yapsal-reformlar-el-kitab.html>

(Eylül 02, 2020). Eğilmez, M. Ekonomi Sözlüğü. <https://www.mahfiegilmez.com/p/ekonomi-sozlugu.html> Eğilmez, M. (2018). Son 10 Yılın Döviz Gelir ve Gideri <https://www.mahfiegilmez.com/2018/04/son-10-yn-doviz-gelir-ve-gideri.html> (Nisan 08, 2018). Eğilmez, M. (2021). Dünya Belirsizlik Endeksi <https://www.mahfiegilmez.com/2021/01/dunya-belirsizlik-endeksi.html> (Ocak 20, 2021).

Eğilmez, M. (2014). Demokrasiyle Ekonomik Gelişme Arasında Bir İlişki Var mı? <https://www.mahfiegilmez.com/2014/04/demokrasiyle-ekonomik-gelisme-arasnda.html> (Nisan 28, 2014).

Eren, E. (2018). Bilim(ler) ve İktisat. Yıldız Social Science Review Vol. 4 No. 2. HaberTürk. (2020). 2020 Yılı Dış Ticaret İstatistikleri Açıklandı. <https://www.haberturk.com/2020-yili-dis-ticaret-istatistikleri-aciklandi-2954632-ekonomi> (29.01.2021).

Gürpınar, B. (2008). Hukuk ve Ekonominin Ortak Temelleri- 'Hukuk Ve Ekonomi' Akımı. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 2, (20), 161–180.

Karacan, R. (2010). Faiz, Döviz Kuru İlişkisinin Makroekonomik Performansa Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (20), 72–92.

Karhan, G. (2019). Mülkiyet Haklarının Ekonomik Büyümedeki Rolü: Ampirik Bir Uygulama. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, 10(1), 246–253. Mirmohammadi, M. (2016). What Bond Yields Say About Iran. Financial Tribune. (October 08, 2016). <https://financialtribune.com/articles/economy-business-and-markets/51336/what-bond-yields-say-about-iran>

Nursi, B. S. (2012). Mektubat. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat.

Nursi, B. S. (2012). Sözler. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat.

Nursi, B. S. (2012). Mesnevi-i Nuriye. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat.

Nursi, B. S. (2012). Lem'alar. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat.

Nursi, B. S. (2012). Asa-yı Musa. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat.

Nursi, B. S. (2012). Emirdağ Lahikası. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat.

Nursi, B. S. (2012). Eski Said Dönemi Eserleri. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat.

Nursi, B. S. (2012). Tarihçe-i Hayat. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat.

Özdemir, S., Y. A., ve Akgül, I. (2018). Enflasyon-Faiz Oranı ve Enflasyon-Döviz Kuru İkilemi: GEG Programı Döneminde Türkiye Gerçeği. Ege Akademik Bakis (Ege Academic Review), 18(1), 153–166. <https://doi.org/10.21121/Eab.2018135916>

Sever, E., ve Mızrak, Z. (2019). Döviz Kuru, Enflasyon ve Faiz Oranı Arasındaki İlişkiler: Türkiye Uygulaması. Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 0(17), 47–64.

- Sırım, V., ve Eraslan, M. (2020). Demokratikleşme ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Etkileşim, 9(17), 119–130.
- Şanlısoy, S. ve Kök R., (2010). Politik İstikrarsızlık - Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1987–2006). Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:25, Sayı:1, Yıl:2010, ss.101-125.
- Tanrıöven, C., ve Kurt Cihangir, Ç. (2016). ABD Devlet Tahvili Faiz Oranlarındaki Değişimin Kurlara Etkisi; Kırılgan Paralar, Kırılgan Ekonomiler - The Effect Of Usa Government Bond Rate On Exchange Rates: Fragile Currencies, Fragile Economies. Journal Of Business Research - Turk, 8(4), 1–1. <https://doi.org/10.20491/Isarder.2016.203>
- The Economist Intelligence Unit. (2021). Democracy Index 2020. The Economist. Retrieved From <https://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/Images/Democracy-Index-2020>.
- TMMOB. (2007). Ülke Örnekleri Kalkınma ve Sanayileşme Modelleri. TMMOB Sanayi Kongresi Oda Raporu, 1–112. Retrieved From File:///C:/Users/PC/Desktop/Ülke Örnekleri İle Kalkınma Ve Sanayileşme Modelleri.Pdf
- Toprak, D. (2015). Uygulamada Ortaya Çıkan Farklı Refah Devleti Modelleri Üzerine Bir İnceleme. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(21), 151–175.
- TÜİK. (2020). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Aralik-2020-37412#:~:text=Geni%C5%9F%20ekonomik%20gruplar%20s%C4%B1n%C4%B1flamas%C4%B1na%20g%C3%B6re,pay%C4%B1%20%11%2C0%20oldu.> (29 Ocak 2021).
- Yıldırım A. ve H. Şimşek. (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, İ. (2017). Faizsiz Finans Araçlarının Türkiye'deki Uygulamaları ve Mevcut Sorunlara Çözüm Önerileri. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1–140.